

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
------------------------	----------

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ

НЕПРИБУТКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

В СИСТЕМІ СВІТОВИХ

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

7

1.1.	Теоретичні аспекти формування світових соціально-економічних процесів (Т.В. Стройко).....	7
1.2.	Передумови існування неприбуткових організацій (Т.І. Ткаліч)	24
1.3.	Фактори формування потенціалу соціально-економічних систем (Т.В. Стройко).....	31

РОЗДІЛ 2

НЕПРИБУТКОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ

В СОЦІАЛЬНІЙ РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ –

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ

45

2.1.	Сучасне ринкове господарство як синтез підприємницьких та неприбуткових організацій (Т.І. Ткаліч)	45
2.2.	Неприбуткові організації: поняття і форми (Т.І. Ткаліч)	54
2.3.	Сучасний стан та основні тенденції самоорганізації громадян в Україні (Т.В. Стройко, І.О. Іртишева).....	64

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НЕПРИБУТКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В СИСТЕМІ СВІТОВИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ.....75

- 3.1. Трансформація економічних функцій держави
в умовах соціалізації національної економіки
(Т.В. Стройко, І.В. Крупіца)75
- 3.2. Неприбуткові організації як фактор сталого
розвитку сільських територіальних громад
(Т.В. Стройко, М.І. Стегней)91
- 3.3. Розвиток соціальних складових сучасного
підприємництва як чинник активізації
діяльності неприбуткових організацій
(І.О. Іртищева, М.І. Стегней) 121

ПІСЛЯМОВА 153

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 157

ДОДАТКИ..... 169

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ..... 171

ПЕРЕДМОВА

На сучасному етапі розвитку світової економіки особливої актуальності набувають концепції формування соціально орієнтованої ринкової економіки. Відповідно до якої українська держава повинна забезпечувати створення умов для реалізації загально визнаних прав людини на мінімальне споживання, а також на працю, освіту, охорону здоров'я і соціальне забезпечення в разі непрацездатності, безробіття, стихійних лих тощо, реалізація яких є вихідною соціалізації в цивілізованих країнах світу, тобто забезпечувати хоча б просте відтворення населення з поліпшенням якості його життя та стану генофонду, відтворення потенціалу ресурсів праці у вимірах його фізичного здоров'я, професійного рівня тощо.

Вивченню розвитку соціально- економічних систем України та розвитку неприбуткових організацій, присвятили свої дослідження чимало вчених, зокрема В. Базилевич, О. Білорус, Л. Грабовська, Н. Гринчук, Д. Кузьмінський, О. Коврига, В. Козак, Д. Лук'яненко, Ю. Павленко, Ю. Пахомов. Праці цих науковців мають фундаментальний характер і закладають основи для розробки теоретичних і прикладних засад впливу неприбуткових організацій на розвиток світових соціально-економічних процесів.

Сучасна ринкова економіка є складним організмом, що складається з величезної кількості різноманітних виробничих, комерційних, фінансових та інформаційних структур, що взаємодіють на тлі розгалуженої системи правових норм бізнесу і об'єднаних єдиним поняттям – ринок. Специфічним, але досить важливим елементом функціонування соціально орієнтованої економіки, є наявність так званого «третього сектору» – неприбуткових організацій.

Останні виконують роль посередників, що беруть участь у суспільних процесах і розвивають громадянське суспільство. Без підтримки цих організацій з часом втрачається впевненість у досягненні цілей національного розвитку та вичерпуються сили,

що підтримують динамічне зростання. Неприбуткові організації знімають з держави цілу низку обтяжливих завдань.

Подекуди вони можуть надавати суспільно значимі послуги набагато ефективніше за державу, також можуть істотно допомагати державі при підготовці програм захисту навколишнього середовища та зниження рівня бідності. Тому на сучасному етапі кількість неприбуткових організацій в країнах Східної Європи швидко зростає, що спонукає експертів до дослідження феномену «громадянське суспільство», особливо на рівні неприбуткових організацій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ НЕПРИБУТКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В СИСТЕМІ СВІТОВИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1. Теоретичні аспекти формування світових соціально-економічних процесів

Протягом останніх десятиліть обмін капіталом, товарами, послугами, інформацією став звичною нормою сучасних міжнародних відносин, а масштаби цих процесів, на відміну від минулого століття, стають дедалі грандіознішими. Для обслуговування цих потоків створено необхідну інфраструктуру (біржі, посередницькі організації, страхові установи та ін.), яка працює в більшості великих міст планети і спрямовує інформацію до головних «гравців» економіки.

На світовій арені функціонують сильні транснаціональні компанії та інші структури, бюджет яких суттєво перевищує бюджети значної кількості країн світу. Основні світові ринки, як правило, контролюються постійними суб'єктами, які не зацікавлені в появі нових конкурентів. Вільні інвестиційні ресурси перебувають у постійних пошуках країн свого максимального прибутку, незважаючи на особливості їх економічного й соціального функціонування та перспективи подальшого розвитку.

Українські соціально-економічні системи різних рівнів також перебувають під постійним впливом наведених факторів, що змушує їх у міру можливостей використовувати або нівелювати параметри дії світо господарських процесів, які, в окремих випадках, можуть становити загрозу для держави.

Визначення ж особливостей взаємодії світових процесів і функціонування соціально-економічних систем України та її регіонів дозволить сформулювати шляхи регулювання цих процесів

та оптимізації ситуації. Вивченню розвитку соціально-економічних систем України в умовах впливу зовнішніх процесів, напрямів цих впливів та їх особливостей, присвятили свої дослідження чимало вчених, зокрема Б. Данилишин, О. Білорус, Д. Лук'яненко, Ю. Павленко, Ю. Пахомов. Праці цих науковців мають фундаментальний характер і закладають основи для розробки теоретичних і прикладних засад впливу екзогенних процесів на економічні системи різних рангів.

Різні школи економічної думки по-різному класифікували соціально-економічні системи. В сучасній економічній теорії провідними критеріями є форма власності на засоби виробництва та спосіб координації економічної діяльності. Стосунки власності чинять вирішальний вплив на устрій будь-якої економічної системи. Економічна система – це сукупність усіх соціально-економічних процесів, що здійснюються в суспільстві на основі діючих в ньому організаційних форм власності. В цілому економічні системи можна розділити на дві групи: ринкові (ринкова економіка вільної конкуренції, або чистий капіталізм, і сучасна ринкова економіка, або змішана економіка) та неринкові економічні системи (традиційна економіка та адміністративно-командна економіка). Розглянемо їх характерні риси.

У країнах, що розвиваються, діє традиційна економічна система, у ряді держав збереглися її деякі елементи. Очевидно, що з часом таких економічних систем стає все менше. Традиційна економіка – первинний тип економічної системи, в якій економічна діяльність не сприймається в якості основної. Її основні риси:

- соціально-економічні стосунки в суспільстві визначаються традиціями і звичаями, визначеними часом. Саме вони формують, які блага, як і для кого виробляти. Вони ж визначають спосіб виробництва;
- економічні ролі індивідумів визначаються спадковістю і кастовою приналежністю. Соціум країн, що розвиваються, включає різні утворення, як класові, так і некласові спільності (етнічні, релігійні, кастові та ін.);

- технічний прогрес проникає в таку економічну систему важко, оскільки несе загрозу сталим традиціям і звичаям громадського устрою;

- стійке перевищення темпів росту населення над темпами промислового виробництва. Середні показники природного приросту населення в країнах, що розвиваються, складають приблизно 2 % в рік, а в найменш розвинених країнах до 3 %, проти 0,7 % в розвинених країнах;

- багатокладність економіки, при якій співіснують різноманітні форми виробництва – від патріархально-общинної та дрібнотоварної до кооперативної і монополістичної;

- активна роль держави. Перерозподіляючи через бюджет значну частину національного доходу, державу спрямовую засоби на розвиток економіки, надання соціальної підтримки бідним верствам населенням. Значну роль в житті суспільства відіграють силові структури, на які витрачається коштів більше, ніж на охорону здоров'я. В таких країнах мало лікарів, але багато солдатів, співвідношення часто досягає 1:20.

Адміністративно-командна економіка існувала в СРСР, країнах Східної Європи. Командна економіка ефективна в екстремальних умовах і за наявності резервів екстенсивного росту, тобто за можливості використання додаткових ресурсів. Характерними рисами адміністративно-командної економіки є:

- державна власність на економічні ресурси. Економічні ресурси є загальнонародною або державною власністю;

- відсутність конкуренції і, як наслідок, монополізація економіки. Підприємства є власністю держави і здійснюють виробництво на основі державних планів;

- колективне ухвалення рішень. Колективізм ухвалення рішень реалізується за допомогою централізованого економічного планування, що є основою господарського механізму. Воно охоплює всі рівні цього механізму – від особистих господарств до державного сектору;

- державний апарат керує господарською діяльністю за допомогою переважно адміністративних методів. Ці методи не пов'язані із створенням додаткового матеріального стимулу і

базуються на сильній державній владі. Адміністративні засоби регулювання підривають матеріальну зацікавленість в ефективному виробництві [1, с. 52].

Економічна система чистого капіталізму (капіталізм вільної конкуренції) сформувалася в XVIII ст. і припинила своє існування у більшості країн у кінці XIX ст. Вважається, що ця економічна система сприяє ефективному використанню ресурсів, стабільності виробництва і зайнятості, економічному зростанню. Основні риси чистого капіталізму:

- приватна власність на засоби виробництва. Вона являється домінуючою в структурі власності. Матеріальні ресурси складають власність приватних осіб і приватних інститутів;

- ринковий механізм управління економікою. Основним координуючим механізмом капіталістичної економіки служить ринок, або ринкова система ціноутворення. Система ринків і цін грає роль основної організуючої сили;

- особистий інтерес як стимул економічного розвитку. Кожна економічна одиниця прагне робити те, що вигідніше саме їй.

Підприємці мають за мету максимізацію прибутків своїх фірм. Власники економічних ресурсів в цілях особистого інтересу прагнуть отримати як можна вищі ціни реалізації. Споживачі, купуючи товари або послуги, прагнуть купити їх за найнижчою ціною;

- свобода підприємництва і свобода вибору. Власники матеріальних ресурсів і грошового капіталу, як виробник, так і споживач, можуть використовувати ці ресурси на власний розсуд. Заборонених галузей і сфер застосування не існує;

- наявність безлічі самостійно діючих покупців і продавців кожного товару і послуги. Окремі виробники або споживачі не мають влади над ринком, оскільки економічна влада широко розсіяна;

- обмежена роль держави. Вважається, що ринкова економіка – саморегульована система, по-цьому немає необхідності у втручанні уряду у функціонування такої економіки. Роль держави обмежується захистом приватної власності і встановленням правової структури, яка полегшує функціонування вільних ринків.

Сучасні економічні системи більшості країн є широкою різноманітністю змішаних форм. Про змішану економіку можна говорити у разі з'єднання і переплетення різних форм господарства. Змішана економіка припускає взаємодію ринку і державного регулювання. У деяких країнах в змішаній економіці зберігаються окремі риси традиційного господарства.

Економічні системи практично усіх держав сьогодні являються змішаними, хоча одні більше тяжіють до адміністративно-командних, а інші – до ринкових. У різних країнах складаються різні моделі змішаної економіки. Становлення визначеної моделі змішаної економіки визначається рядом факторів: менталітетом нації, перебігом історичного розвитку, геополітичним положенням, рівнем розвитку і характером матеріально-технічної бази та ін. Розглянемо деякі моделі змішаної економіки.

Основні риси американської моделі змішаної економіки:

- низька доля державної власності та незначне пряме втручання держави в процес виробництва. Сьогодні до державного бюджету США надходить близько 19 % національного продукту;
- всіляке заохочення підприємницької активності. Основними принципами економічної політики являються підтримка свободи економічної діяльності, стимулювання підприємницької активності, захист конкуренції, обмеження монополій;
- високий рівень соціальної диференціації. Американські соціальні класи відчутно розрізняються. Завдання соціальної рівності взагалі не ставиться. Малозабезпеченим верствам населення створюється прийнятний рівень життя.

Основні риси європейської моделі змішаної економіки:

- активна дія держави на функціонування національного ринкового господарства;
- захист конкуренції, заохочення дрібного і середнього бізнесу;
- потужна система соціального забезпечення. У Західній Європі соціальна орієнтація суспільно-економічних систем є найвищою у сучасному світі. Питома вага усіх витрат на соціальні потреби у витратах федеральних бюджетів у більшості західноєвропейських країн складає 60 % і більше, а у Франції і Австрії – навіть 73 % і 78 % відповідно. Для порівняння – ці витрати складають в США 55 %.

Особливості японської моделі змішаної економіки:

- чітка і ефективна взаємодія праці, капіталу і держави (профспілок, промисловців і фінансистів, уряду) в інтересах досягнення національних цілей;

- особлива роль держави в економіці. Японія – країна з сильною державною політикою, що реалізується без прямої участі держави в господарській діяльності. Сьогодні до державного бюджету Японії надходить всього 17 % національного продукту;

- особливий акцент на роль людського чинника. Питома вага усіх витрат на соціальні потреби в Японії складає 45 %. Низький рівень безробіття в країні пояснюється традиціями соціального партнерства, добре організованим навчанням на робочих місцях, широким розповсюдженням роботи по тимчасових контрактах (або неповний робочий день). Досягненням японської економіки є зниження питомої ваги бідних. Якщо в США і країнах ЄС цей показник досягає приблизно 15 % від загальної чисельності населення, то в Японії він коливається близько 1 % [2].

На сучасному етапі розвитку світової економіки особливої актуальності набуває соціалізація економіки. За концепцією формування соціально орієнтованої ринкової економіки українська держава повинна забезпечувати створення умов для реалізації загальноновизнаних прав людини на мінімальне споживання, а також на працю, освіту, охорону здоров'я і соціальне забезпечення в разі непрацездатності, безробіття, стихійних лих тощо, реалізація яких є вихідною соціалізації в цивілізованих країнах світу, тобто забезпечувати хоча б просте відтворення населення з поліпшенням якості його життя та стану генофонду, відтворення потенціалу ресурсів праці у вимірах його фізичного здоров'я, професійного рівня тощо.

Говорячи про особливості «соціальних економік» різних країн, економісти і соціологи виділяють їх визначальні риси для окремих країн і регіонів. Так, особливістю «скандинавської» соціально-економічної моделі традиційно вважається висока питома вага державного сектора, наявність потужних фінансових груп і розвинений кооперативний рух, висока кваліфікація робочої сили.